

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

**II NAUČNI SKUP
STREMLJENJA I NOVINE U
SPECIJALNOJ EDUKACIJI I REHABILITACIJI**

Beograd, 28. decembar 2012.

ZBORNİK RADOVA

Godišnja prezentacija rezultata naučno-istraživačkih projekata
Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
koje finansira
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
Republike Srbije
2011–2014

Beograd 2012.

II naučni skup
Stremljenja i novine u
specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji

Beograd, 28. decembar 2012.

ZBORNİK RADOVA

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača:

Prof. dr Jasmina Kovačević

Urednik

Prof. dr Milica Gligorović

ISBN 978-86-6203-036-8

Zbornik radova će biti publikovan
u elektronskom obliku CD

Tiraž:

200

PROJEKAT 179068

EVALUACIJA TRETMANA STEČENIH
POREMEĆAJA GOVORA I JEZIKA
Rukovodilac projekta: Prof. dr Mile Vuković

PROJEKAT 179025

KREIRANJE PROTOKOLA ZA
PROCENU EDUKATIVNIH POTENCIJALA DECE SA SMETNJAMA
U RAZVOJU KAO KRITERIJUMA ZA IZRADU INDIVIDUALNIH
OBRAZOVNIH PROGRAMA
Rukovodilac projekta: Prof. dr Jasmina Kovačević

PROJEKAT 179017

SOCIJALNA PARTICIPACIJA
OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU
Rukovodilac projekta: Prof. dr Nenad Glumbić

PROJEKAT 179055

UTICAJ KOHLEARNE IMPLANTACIJE NA EDUKACIJU
GLUVIH I NAGLUVIH OSOBA
Rukovodilac projekta: Prof. dr Sanja Đoković

PROJEKAT 179017

SOCIJALNA PARTICIPACIJA
OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU

Rukovodilac projekta: Prof. dr Nenad Glumbić

PROCENA POTREBE ZA PODRŠKOM KOD ODRASLIH OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU

Nenad Glumbić¹, Mirjana Đorđević

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Ovo istraživanje je imalo za cilj utvrđivanje oblasti u kojima odrasle osobe sa intelektualnom ometenošću imaju najizraženiju potrebu za podrškom, kao i da li postoje značajne razlike u potrebi za podrškom u odnosu na pol, hronološku dob ili težinu intelektualne ometenosti. Uzorak je činilo 50 ispitanika sa intelektualnom ometenošću. Primijenjena je Skala potrebe za podrškom. Na nivou čitavog uzorka, pokazalo se da je najizraženija potreba za podrškom u poslovnim i aktivnostima doživotnog učenja, dok je najmanji stepen podrške potreban u aktivnostima života u kući. U odnosu na pol i starosnu dob nisu nađene statistički značajne razlike u pogledu potrebe za podrškom. Kada je reč o težini intelektualne ometenosti, dobijeni nalzi ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika između ispitivanih grupa u potrebi za podrškom pri aktivnostima u zajednici, aktivnostima doživotnog učenja, poslovnim aktivnostima i aktivnostima vezanim za zdravlje i bezbednost.

Ključne reči: *poslovne aktivnosti, doživotno učenje, podrška*

UVOD

Nasuprot medicinskom modelu koji ometenost posmatra kao problem pojedinca, socijalni model sagledava ometenost kao problem društvene i fizičke sredine. U skladu sa savremenim postavkama socijalnog modela ometenosti izdvaja se konstrukt podrške koji podrazumeva skup strategija i resursa, koji imaju za cilj unapređivanje kompletnog razvoja i funkcionisanja pojedinca (Luckasson et al., 2002).

1 E-mail: nenadglumbic@gmail.com

CILJ RADA

Ciljevi ovog istraživanja bili su:

- Utvrditi oblasti u kojima osobe sa intelektualnom ometenošću (IO) imaju najizraženiju potrebu za podrškom.
- Utvrditi da li postoje značajne razlike u stepenu potrebe za podrškom u odnosu na pol ispitanika.
- Utvrditi da li postoje značajne razlike u stepenu potrebe za podrškom u odnosu na starost ispitanika.
- Utvrditi da li postoje značajne razlike u stepenu potrebe za podrškom u odnosu na težinu IO.

METOD RADA

Uzorak

Uzorak je činilo pedeset ispitanika sa IO. Jednu podgrupu su činili korisnici usluga ustanova za stalno zbrinjavanje (N=24), a drugu osobe koje žive u porodici (N=26). U odnosu na pol, uzorak je činilo 23 ispitanika ženskog (44%) i 27 muškog pola (54%). Prosečna starost ispitanika je 28,4 godine, a kreće se u rasponu od 16 do 53 godine. U odnosu na težinu IO, uzorak je činilo petnaest ispitanika sa lakom IO (30%), trideset sa umerenom IO (60%) i pet sa teškom IO (10%).

Instrument

U istraživanju je korišćena *Skala za procenu intenziteta podrške* (*Supports Intensity Scale*, Thompson et al., 2004). Skalu čine tri dela, a za potrebe ovog istraživanja upotrebljen je njen prvi deo, *Skala potrebe za podrškom*, koja se sastoji iz 49 životnih aktivnosti grupisanih u šest podskala: *Život u kući*, *Život u zajednici*, *Doživotno učenje*, *Zapošljavanje*, *Zdravlje i bezbednost* i *Socijalne aktivnosti*.

Skala za procenu potrebe za podrškom i sve njene supskale pokazuju izuzetno visoku pouzdanost interne konzistentnosti. Krombahovi α -koeficijenti prikazani su u Tabeli 1.

Tabela 1 – Pouzdanost Skale potrebe za podrškom i njenih supskala

Skala	α -koeficijent
Skala za procenu intenziteta podrške (A-F)	0,989
Aktivnosti života u kući (A)	0,919
Aktivnosti života u zajednici (B)	0,941
Aktivnosti doživotnog učenja (C)	0,974
Poslovne aktivnosti (D)	0,969
Aktivnosti vezane za zdravlje i bezbednost (E)	0,974
Socijalne aktivnosti (F)	0,965

REZULTATI

U Tabeli 2 dati su deskriptivni podaci za indeks potrebe za podrškom i potrebe za podrškom u šest osnovnih oblasti aktivnosti. Percentilni skor za svaku supskalu ukazuje na položaj ispitanika u odnosu na druge ispitanike iz normativnog uzorka. S obzirom na to da se rezultati koji su prikazani u Tabeli 2 odnose na prosečne vrednosti koje ispitanici obuhvaćeni ovim uzorkom postižu na pojedinim supskalama, percentilne skorove treba shvatiti kao procenat ispitanika iz normativnog uzorka od kog ispitanici iz ovog istraživanja imaju veću potrebu za podrškom.

Tabela 2 – Deskriptivni podaci o standardizovanim skorovima za supskale potrebe za podrškom i indeks potrebe za podrškom

Supskala	AS	SD	Min	Max	Odgovarajući percentili za AS
Aktivnosti života u kući	7,42	2,220	3	12	16
Aktivnosti života u zajednici	8,32	3,341	3	16	25
Aktivnosti doživotnog učenja	10,32	3,449	4	16	50
Poslovne aktivnosti	9,82	2,333	5	14	50
Aktivnosti vezane za zdravlje i bezbednost	8,94	3,976	3	16	37
Socijalne aktivnosti	8,90	2,570	4	14	37
Indeks potrebe za podrškom	91,84	17,856	62	130	30

Na osnovu dobijenih vrednosti može se zaključiti da je potreba za podrškom u svih šest oblasti aktivnosti kod ispitanika iz ovog istraživanja relativno niska ili prosečna.

Da bi se ispitalo da li se ispitanici muškog i ženskog pola razlikuju u izraženosti potrebe za podrškom u različitim domenima aktivnosti, primenjeni su t-testovi za nezavisne uzorke. Pol je predstavljao nezavisnu, a dimenzije potrebe za podrškom zavisne varijable. Ni u jednoj od ispitivanih oblasti aktivnosti nisu utvrđene statistički značajne polne razlike u izraženosti potrebe za podrškom.

Primenom Pirsonovog koeficijenta korelacije, utvrđeno je da ne postoje statistički značajne korelacije između starosne dobi ispitanika i izraženosti potrebe za podrškom u različitim grupama aktivnosti ($p > 0,05$).

Da bi se utvrdilo da li postoje razlike u potrebi za podrškom u različitim domenima aktivnosti između osoba sa različitim nivoom ometenosti, primenjen je Kruskal-Wallis-ov test. Grupišuću varijablu predstavljao je nivo IO (teška/umerena/laka), a zavisne varijable predstavljali su skorovi na skalama za procenu potrebe za podrškom u šest domena, kao i ukupni indeks potrebe za podrškom.

Rezultati pokazuju da se osobe sa različitim nivoom IO statistički značajno razlikuju u potrebi za podrškom pri aktivnostima u zajednici, aktivnostima doživotnog učenja, poslovnim i aktivnostima vezanim za zdravlje i bezbednost (Tabela 3). Takođe, dobijene su statistički značajne razlike i u ukupnom indeksu potrebe za podrškom.

Tabela 3 – Razlike u potrebama za podrškom u različitim domenima aktivnosti kod osoba sa različitim nivoom IO

Supskala	χ^2	df	P	Prosečan rang (laka IO)	Prosečan rang (umerena IO)	Prosečan rang (teška IO)
Indeks potrebe za podrškom	7,471	2	0,024	15,77	27,50	25,50
Aktivnosti života u kući	4,478	2	0,107	18,60	27,93	23,00
Aktivnosti života u zajednici	9,109	2	0,011	16,20	28,93	32,80
Aktivnost doživotnog učenja	9,657	2	0,008	16,13	28,67	34,60
Poslovne aktivnosti	9,605	2	0,008	15,70	29,60	26,20
Aktivnosti vezane za zdravlje i bezbednost	6,932	2	0,031	17,13	28,97	24,75
Socijalne aktivnosti	3,977	2	0,137	18,57	27,18	27,30

Statistički značajne vrednosti su označene (bold)

Mann-Whitney-evim testom je vršeno post-hoc poređenje poduzoraka na dimenzijama na kojima su utvrđene značajne razlike u potrebi za podrškom.

Kada je u pitanju ukupni indeks potrebe za podrškom, značajne razlike su dobijene između osoba sa lakom i umerenom IO ($U=104,00$, $p=0,01$), pri čemu osobe sa umerenom IO imaju izraženiju opštu potrebu za podrškom. Razlike između ispitanika sa lakom i teškom, kao i teškom i umerenom IO nisu statistički značajne.

Potreba za podrškom u aktivnostima u zajednici podjednaka je kod osoba sa teškom i umerenom IO ($U=64,50$, $p=0,618$), ali se značajno razlikuje između ove dve grupe i grupe sa lakom IO, koja ima najmanje izraženu potrebu za podrškom u ovom domenu (teška/laka IO: $U=11,50$, $p=0,022$; umerena/laka IO: $U=111,50$, $p=0,006$).

Slično je i sa potrebom za podrškom u aktivnostima doživotnog učenja. Potreba u ovom domenu je najizraženija kod osoba sa teškom, a potom sa umerenom IO, ali razlike između ova dva poduzorka nisu statistički značajne ($U=59,00$, $p=0,448$). I grupa sa teškom i grupa sa umerenom IO imaju značajno izraženiju potrebu za podrškom u ovom domenu od grupe sa lakom IO (teška/laka IO: $U=8,00$, $p=0,009$; umerena/laka IO: $U=114,00$, $p=0,007$).

Kada su u pitanju poslovne aktivnosti jedina značajna razlika dobijena je između grupe sa umerenom IO, koja pokazuje najizraženiju potrebu za podrškom u ovom domenu, i grupe sa lakom IO ($U=97,00$, $p=0,003$). Ostale razlike između grupa nisu statistički značajne.

Slični rezultati dobijeni su i u pogledu potrebe za podrškom u aktivnostima vezanim za zdravlje i bezbednost. Potreba za podrškom u ovim aktivnostima je najviše izražena kod osoba sa umerenom IO i jedina značajna razlika dobijena je pri poređenju ove grupe i grupe sa lakom IO ($U=117,50$, $p=0,009$).

DISKUSIJA

Dobijeni rezultati pokazuju da je opšti indeks potrebe za podrškom kod osoba sa IO relativno nizak. Najizraženija potreba za podrškom, na nivou čitavog uzorka, utvrđena je u poslovnim i aktivnostima doživotnog učenja, dok je najmanji stepen podrške ispitanicima potreban u aktivnostima života u kući.

Uzorkom su obuhvaćeni ispitanici koji se nalaze ili u tranzicionom periodu ili u odraslom dobu, te je proces školovanja iza njih. Međutim, i pored toga što je period formalnog školovanja u najvećem broju slučajeva završen, ispitanici pokazuju potrebu za daljim, doži-

votnim učenjem. U oblasti doživotnog učenja nalaze se veštine samorukovođenja, nezavisnosti, funkcionalne pismenosti i druge, koje treba podsticati adekvatnim strategijama tokom čitavog života, a u prilog tome govore i rezultati drugih istraživanja koji pokazuju da su funkcionalno čitanje, pisanje, kao i korišćenje matematičkih znanja izuzetno značajne za osobe sa IO u odraslom dobu pri zapošljavanju i samostalnom življenju (Banković i sar., 2011).

Poslovne aktivnosti ne obuhvataju samo veštine pronalaženja i dobijanja posla, već i mogućnosti prilagođavanja zadatka, korišćenja specifičnih radnih veština i interakcije sa drugim radnicima i supervizorima. Danas, pronalaženje posla i njegovo zadržavanje, predstavljaju problematična polja i za pripadnike opšte populacije, pa je sasvim jasno da se i u populaciji odraslih osoba sa IO izdvajaju kao oblasti u kojima je potrebno obezbediti dodatnu podršku. Dobijeni nalazi ukazuju na potrebu otvaranja servisa koji bi mladim ljudima sa IO pružali usluge iz oblasti zapošljavanja i doživotnog (funkcionalnog) učenja. To je u skladu sa rezultatima istraživanja Glumbića i saradnika (2005) kojim je utvrđeno da je kod osoba sa IO, koje se nalaze u tranzicionom periodu, primećena izražena potreba za podrškom u oblasti učenja i aktivnostima vezanim za posao.

Dobijeni rezultati pokazuju da se osobe sa različitim nivoom IO statistički značajno razlikuju u potrebi za podrškom pri aktivnostima u zajednici, aktivnostima doživotnog učenja, poslovnim aktivnostima i aktivnostima vezanim za zdravlje i bezbednost. Takođe, dobijene su značajne razlike i u ukupnom indeksu potrebe za podrškom. U skladu sa tim stiče se utisak da je neophodno pristupiti individualizovanoj proceni i izradi programa podrške, kako bi se osobama sa IO pomoglo da ostvare viši nivo socijalne participacije. Poznato je da uz različite nivoe podrške osobe sa IO mogu da ostvaruju uspeh u edukaciji, nezavisnom življenju, zapošljavanju, kreativnom ispoljavanju, kao i samozastupanju (Reinders, 2002).

ZAKLJUČAK

Kako bi ovakav model procene zaživeo, postoje preporuke da se *Skala za procenu intenziteta podrške* standardizuje u našem okruženju, kao i da se obezbedi adekvatna legislativa za njenu primenu, a samim tim i obezbede stabilni finansijski izvori koji bi omogućili rad stručnih službi za pružanje potrebne podrške (Glumbić, 2007).

Ograničenja ovog istraživanja su mali uzorak, kao i nejednaka raspoređenost ispitanika u podgrupama prema težini IO, pa se dobijeni rezultati i njihova tumačenja moraju uzeti sa određenom dozom rezerve. Pored veličine uzorka, nedostatak ovog istraživanja jeste i to što su podaci o ispitaniku dobijeni od jednog informanta. Rezultati bi bili pouzdaniji da je postojala prilika da za svakog korisnika informacije daju nezavisno dva informanta. Drugi izvor mogu biti roditelji, članovi osoblja, ili same osobe sa IO. Takođe, da bi se izvodili precizniji zaključci, neophodno je koristiti i druge instrumente, u cilju sveobuhvatne procene i planiranja intervencije.

LITERATURA

1. Banković, S., Japundža-Milisavljević, M., & Brojčin, B. (2011). Konceptualne adaptivne veštine kod dece sa intelektualnom omećenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 10 (2), 301–317.
2. Glumbić, N., Kaljača, S., & Jovanović, M. (2005). Potreba za podrškom intelektualno ometene dece u tranzicionom periodu. *Beogradska defektološka škola*, 2, 163–170.
3. Glumbić, N. (2007). Utvrđivanje indeksa potreba za podrškom kod osoba sa mentalnom retardacijom. *Beogradska defektološka škola*, 1, 143–154.
4. Luckasson, R., Borthwick-Duffy, S., Buntinx, W. H. E., Coulter, D. L., Ellis, M. C., Reeve, A., Schalock, R. L., Snell, M. E., Spitalnik, D. M., Spreat, S., & Tasse', M. J. (2002). *Mental retardation: Definition, classification, and systems of supports (10th ed.)*. Washington, DC: American Association on Mental Retardation.
5. Reinders, J. S. (2002). The good life for citizens with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 46 (1), 1–5.
6. Thompson, J. R., Bryant, B. R., Campbell, E. M., Craig, E. M., Hughes, C. M., Rotholz, D. A., Schalock, R., Silverman, W., Tasse', M., & Wehmeyer, M. (2004). *Supports Intensity Scale (SIS)*. Washington, DC: American Association on Mental Retardation.

ASSESSING SUPPORT NEEDS IN ADULTS WITH INTELLECTUAL DISABILITY

Nenad Glumbić, Mirjana Đorđević

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Summary

This study was aimed at identifying of the areas in which adults with intellectual disabilities have the most prominent support needs, as well as whether there are significant differences in the support needs in relation to gender, chronological age, or severity of intellectual disability. The sample consisted of 50 participants with intellectual disability. The Support Needs Scale was used. Within the entire sample, it turned out that the most prominent support needs are in the occupational and lifelong learning activities; while the lowest support needs level is recorded in the area of home living activities. In relation to gender and age, no statistically significant differences were found in terms of support needs. Regarding the severity of intellectual disability, the obtained results indicate that there are statistically significant differences between the examined groups according their support needs in community activities, lifelong learning activities, occupational activities and activities related to health and safety.

Keywords: occupational activities, lifelong learning, support